

İSTANBUL SEMALARINDA UÇAN İLK TÜRK KADINI: BELKİS ŞEVKET HANIM

*THE FIRST FLYING WOMAN ON ISTANBUL SKYLINES:
MRS. BELKIS ŞEVKET*

Umut KARABULUT*, Sema DOĞAN**

Özet

Bu çalışmada, Osmanlı kadınlığı içerisinde medeni cesaretiyle önem arz eden ve cesareti sayesinde “ilk uçan Türk kadını” olma şerefine nail olan Belkıs Şevket Hanım’ın bu özelliği kazanma süreci ele alınmıştır. Çalışmanın ağırlık noktasını Belkıs Şevket Hanım’ın tayerânı oluşturur. Bununla beraber dönemin Avrupa’sı ve kadınlar üzerindeki etkisi ile dönemin Osmanlı havacılığının durumu ve Osmanlı kadınlarının talepleri hakkında da bilgi verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ana kaynağını *Kadınlar Dünyası* adlı dergi oluşturmaktadır. Bu dergide verilen bilgiler ışığında konu hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır

Anahtar Kelimeler: *Belkıs Şevket Hanım, Tayerân, Osmanlı Kadını, Türk Havacılığı, Pilotluk.*

Abstract

In this study, the process of gaining the characteristic of Lady Belkıs Şevket who is important with her courage in Ottoman femininity and thanks to it, honored by the label of “The First Turkish woman flyer” has been discussed. The flying of Lady Belkıs Şevket has composed the theme of the study. Besides, Europe in this period and its effect on woman; the situation of the Ottoman aviation of the period and the demands of Ottoman woman have also been given as information. The magazine named as “The World of Woman” has been the basic source of the study. By dint of data given in the magazine, there has been attempts to gain the detailed information about the topic.

Key words: *Lady Belkıs Şevket, Flying, Ottoman Women, Turkish Aviation, Pilotage.*

A-Giriş

Tanzimat Dönemi ile başlayan kadının toplum içerisinde daha aktif bir biçimde yer almasını sağlayan sürecin, II. Meşrutiyetin ilanı ile devam ettiği ve bu döneme kadar da toplumda anne, eş ve ev hanımı rolüne sahip olan kadının sosyal hayatta farklı statüler elde etmek amacıyla taleplerde bulunmaya başladığı görülmüştür. Kadınlar özellikle basın ve dernekleşme yoluyla ve ayrıca konferanslar düzenleyerek bu taleplerini daha etkin bir şekilde ifade etme imkânı bulmuşlardır.¹

Osmanlı toplumunda eğitilmiş kadınların artması, onların basın hayatında da kendilerini göstermelerine olanak sağlamıştır. Kadın dergileri de bu amaçla çıkarılmış; ilim, kültür ve eğitim alanlarında kadınların yokluğundan doğan boşluk dergilerle doldurulmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi’nden Cumhuriyet

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kınıklı-Denizli.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Kınıklı, Denizli.

1 Ahmet Özkiraz- M. Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi”, C. 3, No: 1, 2011, s. 6.

Dönemi'ne kadar bu alanda yayın yapan birçok dergi yayın hayatına girmiştir. Bu dergilerden bazıları şunlardır: *Musavver Kadın*, *Kadın*, *Erkekler Dünyası*, *Kadın Duygusu*, *Kadınlar Saltanatı*, *İnci*, *Güzel Prenses*, *Firuze ve Kadınlar Dünyası...*² Yayın hayatına giren bu dergiler içerisinde *Kadınlar Dünyası* önemli bir yer tutmaktadır.

Kadınlar Dünyası'nın önemli bir yer tutmasının nedeni, toplumun bütün kadınlarının yazmalarına olanak tanınması ve bu yolla yüzyıllarca geri planda kalmış olan kadına söz söyleme imkânı vermesiyle ilgilidir. Dergi ayrıca kadın hakları mücadelesini başlatmış, bir kadın hareketine zemin hazırlamış ve Osmanlı kadınıyla ilgili önemli bilgiler vermiştir. Bu çerçevede kadına yönelik "inkılap" için feminizm referans kaynağı olmuş, Batı kadını model alınmıştır. Artık eğitim düzeyi yüksek ve toplumda nispeten görünen kadınlar sorunlarının bilincindedir ve ne yapacaklarını bilmektedir. Tüm dünyanın erkeğin dünyası olarak görüldüğü ataerkil bir toplum yapısında, derginin bu ismi seçmesi de tesadüf değildir. Amaç kadınların bir dünyası olduğunu göstermek ve nasıl bir dünya istediklerini her yönüyle ortaya koymaktır.³

Kadınların savundukları konular ve kadınların talepleri *Kadınlar Dünyası* vasıtasıyla gündeme taşınırken, yapılması planlanan icraatların faaliyete geçmesinde de "Müdafa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti" etkin bir rol oynamaktaydı. Bu bağlamda derginin en önemli amacını; "kadın inkılâbını" gündeme taşıyarak sorunların çözülmesinde kamuoyu oluşturmak şeklinde izah etmek mümkündür.⁴

Bu meyanda makalemizin asıl konusunu oluşturan Belkis Şevket Hanım'ın uçuşu konusunun Müdafa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti aracılığıyla gerçekleştirildiğini ve gerçekleşen bu olayın tüm gelişmelerini ayrıntılarıyla *Kadınlar Dünyası* dergisinde takip edebilmemizi kanıt olarak gösterebiliriz.

B-Belkis Şevket Hanım Kimdir?

Belkis Şevket Hanım, yaşadığı döneme kıyasla iyi eğitim almış, oldukça modern ve yenilikçi bir bayandır. Feminist gazete ve dergilerin büyükannesi olarak kabul edilen *Kadınlar Dünyası* adlı derginin yazarlarından biridir. Ayrıca bu dergiyi yayın organı olarak kabul eden Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti adlı kuruluşun en etkin üyelerinden biridir.⁵ Bu cemiyet II. Meşrutiyet'in getirmiş olduğu karışık ortamda ilk gerçek kadın derneği olarak dikkat çeker. Nuriye Ulviye Mevlan'ın başkanlığını yapmakta olduğu cemiyetin kuruluş amacı; kadınların toplumdaki konumunu düzeltmek, kadınların iş hayatına girmesini sağlayarak erkekler nezdinde hakir görülen durumunu ortadan kaldırmak, kadınların kılık kıyafetini düzeltmek, kadına eğitim hakkının verilmesini ve toplumdaki kadına yönelik

2 Erdinç Gülcü- Samiye Tunç, "Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3 (2), s. 161 ve Sezen Çoğun Karabulut, "Türk Basınında Kadın Gazetesi'nin Yeri (1947-1962)", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 4, Sayı: 11, s. 188.

3 Banu Çakmak, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Uzanan Çizgide Osmanlıda Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu", İstanbul Üniversitesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi, Sayı: 18, İstanbul 2011, s. 56.

4 Erdinç Gülcü- Samiye Tunç, "Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi", s. 166.

5 "Belkis Şevket Hanım Efendinin Tayerânı", Kadınlar Dünyası, 16 Teşrinisani 1329(29 Kasım 1913), s. 2

uygulanan baskıcı bazı gelenekleri ortadan kaldırmak ve kadın meselelerinin çözümü için faaliyet göstermektedir.⁶

Belkis Şevket Hanım'ın aile künyesi ve yaptığı faaliyetler *Kadınlar Dünyası* isimli dergide yer almaktadır. Aynı şekilde gerçekleştirdiği uçuşla ilgili notları içeren bilgilere de burada rastlanmaktadır. Belkis Hanım'ın meziyetleri ve aile künyesi *Kadınlar Dünyası* adlı dergide şu şekilde kaleme alınmıştır: “Resmiyle bir hafta gazetemizi tezyin ettiğimiz bu kahraman sima, Cennetmekân Sultan Mahmut Han vüzerasından Merhum Ali Namık Paşazade merhum Ata Paşanın küçük mahdumu Şevket Bey Efendinin küçük kerimesidir. Cesaret-i fevkaladesine eşlik eden tahsil-i meziyetini bir kat daha artırmıştır. İngilizceyi pek güzel öğrenmiştir ve bugün terbiye-i etfal ve musiki dersleri muallimesidir.”⁷

Görüldüğü üzere Belkis Şevket Hanım, toplumda yüksek statüye sahip bir aileye mensuptur. Bu aileye üye olmasının onun eğitim düzeyinin yükselmesine ve buna paralel olarak da medeni cesaretinin artmasına katkı sağladığı kuvvetle muhtemeldir. Bahis olunduğu üzere kendisi İngilizceyi çok iyi bilen, çocuk eğitimi veren ve müzik dersi öğretmenliği yapmış olan bir bayandır. Eğitim hayatının gelişme seviyesini gösteren bu özellikleri yanında XX. asrın başlarında uçuş tecrübesi yaşaması, onun cesaretini gözler önüne sermektedir.

Makalemizin başlığından da anlaşılacağı gibi Belkis Şevket Hanım'ı önemli kılan özelliği, üye olduğu cemiyet, aile künyesi ya da kaleme aldığı yazılar değildir. Kendisini önemli kılan ve tarihe geçmesine yol açan gelişme tayyareye ilk binen Müslüman Türk kadını olmasıdır.

C-Belkis Şevket Hanım'ın Uçuş Kararına Giden Gelişmeler

II. Meşrutiyet sonrası Türk kadınılığı yeni bir döneme girmiştir. İçinde buldukları XX. asırda insanların kahramanlığının ilim ve fende gösterilen medeni cesareten kaynaklandığını kavramış ve bu konuda çalışmalara başlamışlardır. Kurulan derneklerin yanı sıra, çıkarılan dergi ve gazeteler bunun en önemli kanıtlarıdır. Bu derneklerin bir kısmı kadın haklarını korumak yönünde çalışmalar göstermiş, bir kısmı da yardım kuruluşu gibi faaliyet yürütmüştür. 1913 yılına gelene kadar; Teali-i Nisvan Cemiyeti, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti, Esirgeme Derneği gibi kadınlar tarafından kurulan cemiyetler faaliyete başlamıştır. 1913 ve sonrasında ise Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Heyeti ve Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti gibi cemiyetler kurulmuştur.⁸ Daha önce bahsedildiği gibi bu tarihlerde kurulan cemiyetlerin yanı sıra birçok dergi de yayın hayatına girmiştir.

Avrupa'da kadınlık ve kadın hakları Türk kadını için en önemli örneği teşkil etmiştir. Çünkü bu dönem Avrupa'sında kadınlar dava vekilliği, kimyagerlik, muharrirlik (tahrir eden, gazetede yazı yazan), resim ve siyasi muallimlik gibi

6 Erdinç Gülcü- Samiye Tunç, “Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi”, s. 157-158.

7 “Belkis Şevket Hanım Efendinin Tayerânı”, Kadınlar Dünyası, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913), s. 2.

8 Erdinç Gülcü- Samiye Tunç, “Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi”, s. 158.

meslekler yapmak yanında, siyasi hukuka da sahiptiler.⁹ Dergide kadınların bu tür haklara sahip olmasını kabul etmek istemeyenler ve bu gerçekleri kabul etmekte zorlananlar için “*bu basit hakikati idrak edememek, yarasa kuşlarının güneşi görememelerine benzer.*”¹⁰ ifadesi kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere bu dönem içerisinde kadınlar bir uyanış yaşamaya başlamıştır.

Dergide insanoğlunun karada koşmak ve denizde yüzmek gibi özellikleri kazandıktan sonra uçmak isteğinin de oluştuğu ve bunun için büyük çaba sarf ettiği bilgisi yer almaktadır ve bu istek bize şu cümlelerle aktarılmaktadır: “... *insanoğlu gözlerini havaya diktiği zaman gördü ki şahinler, doğanlar, atmacalar, serçeler, kargalar gök surette dolaşüyor. Eyvah! Bu insanın asla malik olamayacağı bir imtiyaz idi. Arılar ve sinekler bile küçücük kanatlarıyla uçuşuyorlardı.*”¹¹

Beşeriyet nice elemeler çektikten sonra nihayet uçmak özelliğini de elde etmiştir. 1913 senesinden dört yıl önce yani 1909 yılında insanlık balon ve tayyare ile uçmaya ve bu araçları kullanmaya muvaffak olmuştur.¹² Bu tarihten sonra tayyarecilik özellikle Avrupa ve Amerika’da gelişmiştir.

Osmanlı kadınları, Avrupa’da tayyareciliğin gelişmesi ve bu gelişmede kadınlarında yerini almasını örnek almıştır. Osmanlı kadınlarının, Avrupa’da erkeklerle her konuda müsabaka eden hemcinslerinin başarısı karşısındaki üzüntülerini *Kadınlar Dünyası* dergisi şu şekilde ifade etmiştir: “*Biz Osmanlı kadınları Avrupa’daki hemcinslerimizin bu muvaffakiyetlerini uzaktan seyrederek müteessir oluyorduk. ‘Biz niçin yapmıyoruz, yapamıyoruz?’ diyorduk.*”¹³

Osmanlı kadınlarının bu konudaki üzüntüsünü ise ilk dikkate alan ve gündeme getiren Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti olmuştur. Kadınların tayyarecilikle ilgilenmelerini tartışmaya açmıştır. İşte tam da bu tartışmalar sırasında medeni cesaretiyle Belkis Şevket Hanım tayyareye binmeye talip olmuştur. İşte Belkis Şevket Hanım’ı tarihe geçirecek uçuşun oluşumunu sağlayan şartlar böyle gelişmiştir.

Belkis Şevket Hanım’da beliren bu istek üzerine Cemiyet içerisinde bir heyecan oluşmuştur. Cemiyetin kurucularından Ulviye Mevlan Hanım’ın eşi bu işe memur tayin edilerek Tayyare Mektebi Müdürü Ali Hamdi Veli Beyefendiye, konuyu izah etmesi için gönderilmiştir. Veli Beyefendi’nin bu isteğe cevabı olumlu olmuştur. Hatta bir Müslüman Türk kızının uçmasının kendileri için mutluluk ve saadet kaynağı olduğunu belirterek konuyu I. Kolordu Komutanı’na danışarak bir izin belgesi almaları gerektiğini bildirmiştir. I. Kolordu Kumandan Vekili Ahmet Cemal Bey’den gelen olumlu cevap üzerine uçuş yeri Yeşilköy Havacılık Okulu, tarihi ise Pazar gününe denk gelen, 12 Aralık 1913 olarak belirlenmiştir. Ancak hava muhalefeti olursa uçuşun bir gün sonraya erteleneceği de belirtilmiştir. Nitekim havanın yağışlı olması nedeniyle uçuş 13 Aralık 1913’te gerçekleşmiştir. İşte

9 “Belkis Şevket Hanım Kızımız Uçtu”, *Kadınlar Dünyası*, 23 Teşrinisani 1329 (6 Aralık 1913), s. 2.

10 “Belkis Şevket Hanım Kızımız Uçtu”, *Kadınlar Dünyası*, 23 Teşrinisani 1329 (6 Aralık 1913), s. 2.

11 Aksaray: İkbaldanış, “Tayyare”, *Kadınlar Dünyası*, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913), s. 7.

12 Aksaray: İkbaldanış, “Tayyare”, *Kadınlar Dünyası*, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913), s. 7-8.

13 “Belkis Şevket Hanım Efendinin Tayerânı”, *Kadınlar Dünyası*, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913), s. 2.

bu tarihi gün kayıtlara aşağıdaki şekilde geçmiştir: “ *İşte bu suretle bir Osmanlı kızı mazinin bıraktığı korkaklığı kahrederek tayyare ile yarınki Pazar günü, hava müsaade etmediği halde pazartesi günü velhasıl bu hafta zarfında Ayestefanos’ta birçok hanımların huzuruyla tayyare mektebi sahasından tayerân edecektir. İlk büyük muvaffakiyeti şarkta bir Osmanlı İslam kızı gösterecektir.*”¹⁴

Böylece Belkis Şevket’in uçuş kararı verilmiştir. Alınan bu karardan sonra o, geçmek bilmeyen zamanı şu şekilde satırlara dökmüştür: “*Sabırsızlıkla Pazar gününü bekliyor ve daima yazı odamdaki barometreye bakıyordum. Of, barometre düşüyordu. Evet, birkaç saat sonra şiddetli lodosla yağmur yağıyordu. Artık hüznümü sual etmeyiniz. Pazar günü mütemadiyen denilebilecek derecede yağmur yağdı. Fakat barometre terfi ediyordu. Gece rüzgâr durdu, yağmur dindi... Ertesi günü düşünüp mutlu oluyordum.*”¹⁵

Belirtildiği gibi hava muhalefeti nedeniyle uçuş ertesi güne kalmıştır. Belkis Hanım’ın uçmak istemesinin tek nedeni, şark kadınlarının garp kadınlarından geri kalmayacaklarını ispat etmek değildir. O, dünyada yaşanan gelişmeleri iyi takip eden aydın bir bayan olduğu için, Osmanlı Ordusu’nun Trablus’taki hazin halinden rahatsız olmuş ve Osmanlı Ordusu’nun uçak ihtiyacını kavrayarak destek vermek istemiştir.¹⁶

D-Belkis Şevket Hanım’ın Gökyüzüyle Buluşması ve Osmanlı Kadınlarından İsteği

Belkis Şevket Hanım’ın uçuşu ile ilgili detaylara geçmeden önce, Osmanlı havacılığının genel durumu ve 1913’e kadar olan gelişimi hakkında bazı bilgiler vermek yerinde olacaktır.

Osmanlı Devleti’nde askeri havacılık çalışmaları Mahmut Şevket Paşa’nın Harbiye Nazırlığı’na (1909) atanmasıyla başlamıştır. 1910 yılında havacılıkla ilgili çalışmalar daha da artmıştır. Balon ve uçak alımı için teşebbüste bulunulmuşsa da maddi imkânsızlıklar yüzünden bu girişim sonuçsuz kalmıştır.¹⁷ 1911 yılına gelindiğinde ise Yüzbaşı Fesâ ve istihkâm Teğmeni Yusuf Kenan Efendi isimli iki subay havacılık eğitimi almak üzere Fransa’ya gönderilmiştir. Ayrıca Osmanlı Harbiye Nezareti, havacılık çalışmalarının daha planlı ve programlı bir şekilde devam etmesi için 1911 senesinin Temmuz ayında Süreyya Bey’i (İlmen) görevlendirmiştir. 1911 senesinde Osmanlı Devleti’nde havacılık faaliyetleri Osmanlı-İtalyan savaşı nedeniyle hız kazanmıştır. İtalyanlar, 22 Ekim 1911’de Osmanlı Devleti’ne karşı, Trablusgarp Savaşı’nda hava aracı kullanmış ayrıca, dünya tarihinde ilk kez bu savaşta uçaktan bomba atılmıştır. Uçaklar ve balonlar vasıtasıyla yapılan keşif, gözetleme ve bombardıman, Osmanlı askeri üzerinde hem psikolojik etki yapmış, hem de can kaybına sebep olmuştur.

14 “Belkis Şevket Hanım Efendinin Tayerânı”, Kadınlar Dünyası, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913), s. 2.

15 Belkis Şevket, “Uçarken”, Kadınlar Dünyası, 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913), s. 3.

16 Belkis Şevket, “Uçarken”, Kadınlar Dünyası, 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913), s. 3.

17 Ö. Kürşad Karacagil, “Balkan Savaşlarında Osmanlı Devletinde Havacılık Faaliyetleri”, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı: 200, Ekim 2012, s. 74.

7 Şubat 1912’de uçaklara dair işlerin Kıtâat-ı Fenniye Şubesi’ne devredilmesi sonucunda Mart 1912 tarihinde Kıtâat-ı Fenniye Müfettişliği’ne bağlı bir Havacılık Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun başkanlığına Süreyya Bey, üyeliklerine de Kıtâat-ı Fenniye Şube Başkanı İstihkâm Kaymakamı Refik ve İstihkâm Binbaşısı Mehmet ve Zeki Beyler getirilmiştir. Kurulan bu komisyon havacılığın ilk teşekkülü olmuştur. Ayrıca Yeşilköy Havacılık Okulu’nun da bu dönemde kurulması kararlaştırılmış ve 1912 yılında inşaatına başlanmıştır.

Bu dönemde Mahmut Şevket Paşa; Yarbay Süreyya Bey (İlmen) ve İstihkâm Binbaşısı Mehmet Ali Bey’den oluşan bir komisyonu Avrupa’ya göndermiştir. İki ay kadar Avrupa’da kalan heyet, döndükten sonra Balkan Savaşlarının patlak vermesi nedeniyle kabinede yapılan değişiklikten etkilenmiş ve Osmanlı havacılık faaliyetleri üç ay süreyle duraklama devresine girmiştir.

1913 yılına kadar Osmanlı havacılığı tam bir ivme kazanamamıştır. Bu tarihten sonra ise önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu tarihte uçak tahsisi ve pilot eğitimi için devlet girişimlerinin yanı sıra, halkın da konuya önem vermeye başladığı görülmüştür. Özel teşebbüste bulunan halk o zamanın imkânlarıyla kahvelerde, halkın toplu olarak bulunduğu yerlerde ve müsamerelerde yardım toplamaya çalışmıştır.¹⁸

Osmanlı-Türk havacılık faaliyetlerinin gelişimi hakkındaki değerlendirmeden sonra asıl konumuz olan Belkis Şevket Hanım’ın uçtuğu güne döndüğümüz zaman gelişmeleri şu şekilde izleyebiliriz. Beklenen gün geldiğinde, Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti merkezi olan *Kadınlar Dünyası* dairesinden cemiyet erkânı ve Belkis Şevket Hanım, hazırlanan otomobillerle harekete geçmiştir. Otomobiller bir bayram kutlar gibi cemiyetin bayraklarıyla donatılmış ve tüm cemiyet azaları kırmızı beyaz kurdalalardan yapılmış rozetleri takınmışlardır. Bu güne şahit olmak isteyenler içinde Almanya’nın en meşhur gazetelerinden birisi olan *Berlinertageblatt*’ın İstanbul muhabiri olan Madam Odet Faldeman’ da bulunmuştur.¹⁹ Türk kadınının bu cesur girişimi sırasında yabancı bir gazetecinin hazır bulunması Avrupa basınının ve halkının bundan haberdar olması açısından önem arz etmektedir.

Tayyare Mektebi’ne ulaşıldığı sırada saat 13.00 civarındadır. Mektep müdürü ile pilot zabitanı misafirlerini saygıyla karşılayarak dinlenmeleri için gerekli imkânları sağlamıştır. Heyet ve Belkis Şevket Hanım, dinlendikten sonra uçuşun gerçekleştirileceği “Osmanlı” isimli Deperdussin tipi uçağın yanına gelmişlerdir. Adı geçen bu uçak, Sultan Reşad’ın orduya hediye ettiği, II. Balkan Savaşı’na katılan ve ilk kurşunu yiyerek gazi olan tayyaredir.²⁰ Uçak, Belkis Şevket Hanım’ın uçuş girişimiyle ilklerine bir ilk daha eklemiştir. Ayrıca uçağın önünde cemiyet üyeleri ile beraber Belkis Şevket Hanım’ın da bulunduğu fotoğraf, bir bayanın kadrajından çekilen ilk fotoğraf olmuştur.

18 A. Fahimi Aydın, “Tayyareden Uçağa: Milli Hava Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar”, Karadeniz Araştırmaları, sayı: 31, Güz 2011, s. 52.

19 “Belkis Şevket Hanım Kızımız Uçtu”, Kadınlar Dünyası, 23 Teşrinisani 1329 (6 Aralık 1913), s. 2.

20 “Belkis Şevket Hanım Kızımız Uçtu”, Kadınlar Dünyası, 23 Teşrinisani 1329 (6 Aralık 1913), s. 2.

Resim çekildikten sonra Belkis Şevket Hanım, babasının elini öpmüş ve alkışlar içinde uçağa bindirilmiştir. Bu sırada hazır bulunan hanımlara şu şekilde seslenmiştir: *“Kadınlık cesur olmalı, vatan-ı mukaddesimizi cesaret kurtarır. Kadınlik anca cesaretle tali eder.”*²¹

Belkis Şevket Hanım’ın hanımlara verdiği bu kısa nutuktan sonra, Pilot Fethi Bey’in kumandasındaki tayyare ile saat 15.14’te uçuş başlamıştır. Belkis Şevket ve Fethi Bey, Beyoğlu, Pangaltı, Hürriyet-i Ebediyye Tepesi, Boğaziçi ve Üsküdar üzerinden belli irtifada bir gezinti yapıp, Ayastefanos’a geri dönmüşlerdir. Tüm bu rota boyunca Belkis Şevket Hanım, daha önceden hazırlanan ve Osmanlı sancağını anımsatan kırmızı beyaz kurdelalara sarılı kartları uçaktan fırlatmıştır. Bu kartlar üzerinde önemli bir isteği içeren şu yazılar yer almaktadır: *“Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti azasından ve Kadınlar Dünyası muhabirlerinden Belkis Şevket Osmanlı ve İslam kadınlığı namına havada tayerân ederken: Kadınlar Dünyası ismiyle muhterem ordumuza bir tayyare ihdasını bila tefrik-i cins ve mezhep Osmanlı kadınlığından bekler.”*²²

Belkis Şevket Hanım Kadınlar Dünyası adlı dergide bu isteğin önemine dikkat çekerek uçağa olan ihtiyacın nedenini şu şekilde açıklamaktadır: *“Trablus’ta İtalyanların tayyarelerle susuz ve har çöller ortasında namusu vatani korumak için çalışan fedakâr ordumuzun karargâhlarını bombalarla taciz, kuvvetlerini keşf ettikleri sıralarda bütün Osmanlılar gibi ben de bu son buluştan mahrum olduğumuza çok üzüldüm.”*²³

O gün uçağın üzerinde gerçekleştirilen bu eylem bir hareketlenmeye yol açmıştır. Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti, Belkis Şevket’in bu isteğinin gerçekleştirilmesinde kolaylık olması açısından bir heyet oluşturmuştur. Bu heyet, günlük olarak toplanan yardımın I. Kolordu Kumandan Vekili Cemal Bey’e ulaştırılmasından ve kayıtların tutulmasından sorumludur. Ayrıca, heyetin üyelerinin tamamı cemiyetin de üyesidir. Ancak Belkis Şevket Hanım önderliğinde yapılan bu girişim, halk üzerinde bir heyecan ve yankı uyandırsa da yeterli miktara ulaşamadığı için uçak alınamamıştır.

Belkis Şevket Hanım’ın uçuş konusundaki heyecanlı bekleyişine daha önce yer verildiği için biraz da uçuş öncesi ve uçuş sırasındaki izlenimlerine değinmek gerekli görülmektedir. Belkis Şevket Hanım’a öncelikle pilotlara has bir kıyafet, başlık ve gözlük giydirilmiştir. Bundan sonra Fethi Bey pilot mahallindeki yerini, Belkis Şevket de bir sandalye aracılığıyla uçakta kendisine ayrılan kısımdaki yerini almışlardır. Belkis Şevket Hanım bu şekilde etrafı gözlerken tayyarenin pervanesini bir askerin çeviriyor olduğu dikkatini çekmiş ve gemilerdeki gibi kendiliğinden hareket eden bir pervanenin yapılmasının mümkün olup olmadığını düşünmüştür. Tayyarenin pervanesi hızlanıp uçuşa hazır olduğu sırada, Fethi Bey son kontrolleri yaparak askerlere uçağı bırakma emrini vermiş ve yolculuk başlamıştır. Çocuklar kadar mutlu ve heyecanlı olan Belkis Şevket Hanım uçuş esnasında gördüklerini ve

21.“Belkis Şevket Hanım Kızımız Uçtu”, Kadınlar Dünyası, 23 Teşrinisani 1329 (6 Aralık 1913), s. 2.

22.“Belkis Şevket Hanım Kızımız Uçtu”, Kadınlar Dünyası, 23 Teşrinisani 1329 (6 Aralık 1913), s. 3.

23 Belkis Şevket, “Uçarken”, Kadınlar Dünyası, 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913), s. 3.

hissettiklerini şu şekilde aktarmaktadır:

“ Semalara doğru nuru hidayetle parlayan hilalli minareler şamdanlar içindeki mumlar gibi müşahede olunur. Ebniye ve emâkin fenni çocuk eğlencelerindeki küçük olur gibi nazara çarpıyordu. Sevimli payitahtımız semadan kuş bakışı görünüşü hakikaten pek güzeldi... O kadar süratli tayerân ediyorduk ki kartları attıkça kolumu yanıma getirmek için iyice müşkilat çekiyordum... Pervaneden sıçrayan benzin gözlüklerimin üstüne sıçıyor, etrafımı görmek için bunları temizliyordum. Çünkü oturduğum yer makineye pek yakın idi. Vücutuma muhafazaten giydiğim dört tane yün fanila ile üşüyordum. Başım daha çok üşüyordu... Sefine-i havaiyemiz iniş ve kalkışlar yapıyordu. Bu esnada muvazeneyi bozmamak ehemmiyetlidir. İstanbul’dan ayrıldıktan beş on dakika sonra karargâha ulaşıldı. Yere nüzul ettiğimiz zaman gönlümde bir mahzunluk vardı. Kalbim, ruhum daha çok gezmek hatta uzaklara ötelere gitmek istiyordu.”²⁴

Belkis Şevket Hanım uçuşunu tamamladıktan sonra yayınlanan yazısında yukarıdaki izlenimlerini aktarmış ve kadınların toplumdaki yeri hakkında şunları söylemiştir: *“Bir milletin terakki-i bekası, medar-ı maarifin doğurduğu cesaret-i medeniye ile kaimdir. Binaenaleyh mevcudiyet-i milliyesini ifa ve âlâ ettirmek isteyen cemiyetler, milletler cesur ve metin evlatlara malik olmalıdır. Bunları da ancak yetiştirecek biz kadınlardır. Her evlat ilk öğüdü valide kucağında alır. O halde çocuklarımızı cesur ve metin, vatana hadim, dinine sadık, sıhhati yerinde yetiştirmeye bezl-i gayret ve fedakârlık edelim.”²⁵*

Belkis Şevket Hanım, böylece dönemin ihtiyacı olan bir konuya değinmiş, gösterdiği cesaret sayesinde Osmanlı toplumuna örnek olmuş ve topluma yol göstermiştir. Ayrıca bir Türk kadını olarak, kadınların fırsat verildiği takdirde her türlü işi hakkıyla yerine getirebileceklerini ispat etmiş ve bu cesur girişimiyle gelecek nesil Türk kadınlarına da en büyük mesajı vermiştir.

E-Sonuç

II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti’nde görülen kadın hareketleri hız kazanmış ve kadın toplum içerisinde daha fazla yer edinmeye başlamıştır. Bu dönemle birlikte kurulan cemiyetler, yayınlanan gazete ve dergiler, bu hareketlerin oluşumu ve gelişiminde önemli roller üstlenmiştir. Böylece kadınların eğitimi önemli bir gündem oluşturmuş ve bu sayede Osmanlı-Türk kadını Avrupa kadınıyla eşit haklar edinmek için bir arayışa girmiştir. Bu arayışın sonucunda ilim ve fennin önemini kavramış ve Avrupalı hemcinsleriyle bir eşitlik sağlanabilmesi için medeni cesaretleri ile her konuda başarı sağlayabileceklerini göstermek istemişlerdir.

Belkis Şevket Hanım’ın uçuşu, dönem içerisinde gerçekleşen önemli bir olay olarak kabul edilebilir. Yaşandığı dönemde önemli bir yankı uyandıran bu girişim, gelecek nesil Türk kadınlarına da önemli bir örnek teşkil etmiştir. Belkis Şevket

²⁴ Belkis Şevket, “Uçarken”, Kadınlar Dünyası, 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913), s. 4.

²⁵ Belkis Şevket, “Uçarken”, Kadınlar Dünyası, 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913), s. 3.

Hanım, Türk kadınlarına örnek olması yanında Avrupalı hemcinslerine de bir Türk Müslüman kadınının cesaretini ve gücünü göstermek konusunda önderlik etmiştir. *Kadınlar Dünyası Dergisi'*nde ve Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nde etkin olarak yer alan Belkıs Şevket Hanım, kadınların ve çocukların eğitilmesi, kadın haklarının gündeme getirilmesi, Osmanlı Ordusu'na bir uçak hediye edilmesi gibi önemli çalışmalarda bulunmuş ve bu konularda mücadeleci olmasıyla da dikkat çekmiştir.

Belkıs Şevket Hanım'ın uçuşu Müslüman Türk kadınına örnek olması ve döneminde kadın uyanışına temsil olması açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bu olay, cemiyetlerin ve dergilerin kadın uyanışı üzerindeki etkisini göstermesi açısından da önemlidir.

F-Kaynakça

- Aksaray, İkbaldanış, "Tayyare", *Kadınlar Dünyası*, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913).
- Aydın, A. Fahimi, "Tayyareden Uçağa: Milli Hava Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 31, 2011.
- Belkıs Şevket, "Uçarken", *Kadınlar Dünyası*, 30 Teşrinisani 1329 (13 Aralık 1913).
- "Belkıs Şevket Hanım Efendinin Tayerânı", *Kadınlar Dünyası*, 16 Teşrinisani 1329 (29 Kasım 1913).
- "Belkıs Şevket Hanım Kızımız Uçtu", *Kadınlar Dünyası*, 23 Teşrinisani 1329 (6 Aralık 1913).
- Çakmak, Banu, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Uzanan Çizgide Osmanlıda Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu", *İstanbul Üniversitesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi*, Sayı: 18, 2011.
- Çoğun Karabulut, Sezen, "Türk Basınında Kadın Gazetesi'nin Yeri (1947-1962)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C: 4, Sayı: 11, s. 187-200.
- Gülcü, Erdinç, "Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3 (2).
- Karacagil, Ö. Kürşad, "Balkan Savaşlarında Osmanlı Devletinde Havacılık Faaliyetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 200, 2012.
- Özkiraz, Ahmet, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 3, No:1, 2011.